A FEMINIST REREADING OF "LEYLA" IN THE CONTEXT OF NATIONAL DISCOURSE AND RAPE

DR. Melek NUREDİNİ[21]

Şükriye KAHYA [22]

Abstract

Exploring rape as an instrument of genocide, the paper focuses on the Bosnian war of the early 1990's to show that repeated gang rapes are part of the official policy of the Serbian leadership. Serbian policy has been portrayed as being in the service of a demand that is designed to terrorize Bosnian Muslims fleeing Bosnia and Herzegovina in order to undermine the population's ability to resist, to break the biological bond by killing men and forcing women to become pregnant - all of which is racial oppression. It was emphasized that an important purpose of genocidal rape is to inflict constant pain, humiliation and shame on girls and women. Serbia's genocidal rape policy in Bosnia is intended to have long-term consequences, in the form of eliminating the possibility of young women getting married and ensuring the rejection of girls and women who have been raped by their families in a society where rape is a cultural disgrace. In this study, the attachment of the woman's body to the nationalist discourse in the Bosnia and Herzegovina-Serbian war that started in 1992 and lasted for four years was examined in the context of feminist criticism and national discourse. The analysis is based on the novel "Leyla", written by the German journalist, Alexsandra Cavelius, in which she tells about the rape of the woman-victim of the war, Leyla.

Key Words: War, Women, Rape, Nationalism, Feminist Criticism

Orcid: 0000-0001-9762-6648

[21] Melek Nuredini, Бирото за развој на образованието, meleknuredini@bro.gov.mk

[22] Şükriye Kahya, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi doktora öğrencisi, sukriyekahya@yahoo.com

FEMİNİST ELEŞTİRİ BAĞLAMINDA *LEYLA* İSİMLİ ROMANI MİLLİYETÇİ SÖYLEM VE TECAVÜZLER ÜZERİNDEN YENİDEN OKUMAK

DR. Melek NUREDİNİ[23]

Şükriye KAHYA [24]

Özet

Tecavüzü bir soykırım aracı olarak keşfederken, tekrarlanan toplu tecavüz olaylarının Sırp liderliğinin resmi politikasının bir parçası olduğunu göstermek için 1990'ların başlarındaki Bosna savaşına odaklanılmıştır. Sırp politikası, nüfusun direnme kabiliyetini baltalamak, erkekleri öldürerek, kadınları hamile kalmaya zorlayarak biyolojik bağı kırmak için Bosna-Hersek'ten kaçan Bosnalı Müslümanları terörize etmek için tasarlanmış-hepsi de ırkçı bir baskı olan bir talebin hizmetinde olarak gösterilmiştir. Soykırım amaçlı tecavüzün önemli bir amacının, kızlara ve kadınlara sürekli acı, aşağılama ve utanç vermek olduğu vurgulanmıştır. Sırbistan'ın Bosna'daki soykırımcı tecavüz politikasının, genç kadınların evlenme ihtimalini yok etme ve tecavüzün kültürel bir utanç olduğu bir toplumda aileleri tarafından tecavüze uğrayan kızların ve kadınların reddedilmesini sağlama şeklinde uzun vadeli sonuçları olması amaçlanmıştır. Bu çalışmada, 1992 yılında başlayıp dört yıl sürmüş olan Bosna Hersek-Sırp savaşında Kadının bedeninin milliyetçi söyleme eklenmesi feminist eleştiri ve milliyetçi söylem bağlamında incelenmiştir. İnceleme, Alman gazeteci, Alexsandra Cavelius tarafından kaleme alınmış savaşın kadın mağduru Leyla'nın maruz kaldığı tecavüzleri anlattığı *Leyla* romanı üzerinden gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Kadın, Tecavüz, Milliyetçilik, Feminist Eleştiri

Orcid: 0000-0001-9762-6648

[23] Melek Nuredini, Бирото за развој на образованието, meleknuredini@bro.gov.mk

[24] Şükriye Kahya, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi doktora öğrencisi, sukriyekahya@yahoo.com

Giriş

İnsanoğlu tarih boyunca her zaman birbiri ile savaşmış, bu savaşlarda topraklar elde etmiş veya kaybetmişlerdir. Buna bağlı olarak dünya tarihine çeşitli başarı veya zayıflıkları ile geçmiş olan pek çok savaş mevcuttur. Yakın tarihte bu savaşlara Avrupa'nın göbeğinde gerçekleşmiş olan Bosna Hersek Sırbistan savaşı eklenmiştir. Asırlar boyu birçok etnik gurubun bir arada yaşadığı Balkan toprakları çok kültürlü yapısı ile Osmanlı İmparatorluğu döneminden Balkan savaşları sürecine kadar milletlerin bir arada yaşamayı başardıkları topraklar olarak bilinmektedir.

Milliyetçiliğin parçalayıcı politikasının büyük ölçüde etkisi ile önce Osmanlı, sonra da Yugoslavya topraklarında bir arada yaşayan bu etnik guruplar kendi devletlerini kurma hevesi ile çatışmaya başlamışlardır. 1992 yılında bunun en ağır örneğini teşkil eden Bosna Hersek Sırp savaşı, bütün savaş kurallarının çiğnendiği bir savaş olarak dünya tarihine girmiş oldu. Bu savaşın ismini hem dünyanın savaşlar tarihine hem de feminist tarihe altın harflerle yazdıran Milliyetçi Sırp ve Hırvat askerlerinin yenilgi ya da zaferlerini Boşnak kadınların bedenleri üzerinden ifade etmeleri olmuştur. Daha önce dünya tarihinde savaşlarda tecavüz olayları görülmüş olsa da, bu savaşta yaşanan toplu tecavüz ve kadın bedeni üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılan milliyetçi ve vatan söylemleri tarihte bir ilktir. Bu savaşta kadının bu şekilde kullanılması ile ilgili pek çok eser kaleme alınmış, bu eserlerde dünyanın gözü önünde kadının düşürüldüğü durum pek çok yönü ile incelenmiştir.

Bosna Savaşının gerçek yaşanmış bir hikâyesini de Alexsanda Cavelius'un *Leyla* isimli romanı ile edebiyata ve tarihe kazandırmıştır. Bu çalışma, savaşların fitilleyicisi olarak milliyetçi ideolojinin vaatleri, bu ideolojinin kadına yaklaşımından hareketle savaşlarda tecavüzün ve cinselliğin tarihi geçmişine değinildikten sonra savaşta milliyetçi söylemden hareketle bir tecavüz örneği olarak *Leyla* romanı feminist eleştiri bağlamında değerlendirilecektir.

1. Feminist Eleştiri Kuramı

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın ya da erkek olmaya toplumun yüklemiş olduğu anlamlar ve beklentileri içeren bir kavramdır (Dökmen, 2009, s. 20). Toplumun kadın ve erkeğe yüklemiş olduğu rollerde erkeğin kadına kıyasen her alanda söz sahibi olmasına karşın XVIII yüzyıl sonlarında kadınların da erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını talep eden feminist hareket kendini göstermeye başlamıştır. Aile, iş, yasal haklar ve birçok alanda erkeklerden geri bırakılmış olan kadınların haklarını aradıkları feminist hareketlilik her alanda olduğu gibi edebiyat alanında da kendini göstermiştir (Humm, 2002, s. 9).

Feminist eleştirinin ilk modern yapıtı olarak Wirginya Woolf'un *Kendine Ait Bir Oda* eseri kabul edilmektedir (Humm, 2002, s. 9). Bu eseri Woolf, kadının ikincil plana atılarak, erkeklere verilen imkânlardan ayrıştırılmasından etkilenerek yazarmıştır. Eserde, bir kadının yazabilmesi için kendine ait bir odası ve geçinebilecek parası olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bunlardan mahrum olan kadınların yazmaktan da mahrum olmaya mahkûm olduklarını söylemektedir. Zamanla bu kitap feminist eleştirinin başyapıtı haline gelmiştir (Urgan, 2008). Feminist eleştiri, tam manası ile feminist akımın sadece gerçek hayatta değil, edebi eserlerde de kadını yok sayıldığını iddia etmesi ile 1960 yılında Amerika ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır (Moran, 2016, s. 249). Gayesi bu güne kadar eril hâkimiyet altında, kadını görmezden gelerek oluşturulan edebiyat tarihinin yeniden, feminist bakış açısı ile yazılmasıdır. Eleştiri iki ana yaklaşımda bulunur:

a. Okur olarak kadına yönelik feminist eleştiri
b. Yazar olarak kadına yönelik feminist eleştiri

1.1. Feminist eleştiri dört soruna odaklanmaktadır

1. Edebiyat tarihi içerisinde yazılmış olan metinleri eril metinler olarak yorumlar ve bu metinlerin yeniden incelenmesi, metinlerde kadının ne şekilde temsil edildiğinin irdelenmesi gerektiği konusunu ele alır. Eleştiri kadınlara yapılan baskıya odaklanır ve kadın okurların erkeklerin ürettiği yapıtların tüketicileri olduğunu savunur.
2. Edebiyat tarihi içerisinde kadın yazarlarının görünmezliklerine odaklanır. Eleştirmenler Kadın yazarların eserlerini yeniden gün yüzüne çıkarmak amacı ile sözlü kültürü de değerlendiren yeni bir edebiyat tarihi oluştururlar.
3. Okurlara değişik yöntem ve okuma biçimi sunan eleştiridir.
4. Feminist eleştirinin yeni bir yazı ve okuma bütünlüğü yaratma yoluyla feminist okurların da edimde bulunmalarını sağlamayı amaçlayan bir eleştiri şeklidir (Humm, 2002, s. 26).

2. Milliyetçi İdeoloji- Kadının Bu İdeolojideki Yeri

Milliyetçilik akımının dünyada sahneye çıkması Fransız ihtilali ile gerçekleşmiştir. Dünya sahnesine çıktığı andan itibaren dünyanın kaderini değiştirmiş dünyaya yepyeni bir düzen getirmiştir. İhtilalciler, milletlerin kendi siyasi devletlerini kurmaları gerektiğini savunmuşlardır. Zamanla milliyetçilik fikirleri geliştirilmiş, milletler, Allah tarafından özel vasıflara sahip olan insan ırkının bölünmesi olarak görülmeye başlanmıştır. İdeolojiye göre, Allah milletleri ayrı ayrı yarattığı için ayrı ayrı görmek istemektedir ve her birinin ayrı siyasi düzenleri olmalıdır (Kedourie, 2017, s. 76). Bu ideoloji "millet" kavramına da yepyeni bir mana getirmiştir. O güne kadar dini mensubiyetin ifadesi (Sami, 2004, s. 1400) olan "millet", ırki mensubiyetin ifadesi haline gelmiştir. XIX. yüzyıl ile ikinci manasına kavuşması sonucu Arapça olan "millet" terimi Fransızca "nation" terimine karşılık olarak kullanılmaya başlanmıştır (Ortaylı, 2005, s. 66). Milliyetçilik ideolojisinin gelişmesi sonucu o güne kadar coğrafi konumu, dili, ırkı ile sınırlandırılmayan insan dil ve ırka göre sınırlandırılmaya başlanmış, Allah tarafından ayrılmış olan ırkların birbirleri ile karışmamaları gerektiği iddiası üzerine şekillenmiştir (Renan, 1946, s. 210).

Gellner, Milliyetçilik doktrinini "Belirli insan kategorisine duyulan sevgi ve diğerlerine karşı duyulan tiksinti" olarak yorumlar (Gellner, 1998, s. 95).

A.D Smith milliyetçilik doktrininin önerilerini şöyle sıralar: "Dünya her biri kendi bireyselliği ve tarihi olan milletlere bölünmüştür. Millet, bütün siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır ve millete bağlılık bütün öteki sadakat bağlarının üstündedir. Şayet özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa insanların bir milletle özdeşleşmeleri zorunludur. Dünyada barış ve adalet hâkim olacaksa milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir" (Kedourie, 2017, s. 76).

Keudere ise milliyetçiliği siyasi romantizme benzetir. Romantiklerin kusurlu dünyanın gerçeklerini görmeyip insanüstü bir dünya hayal ederken ölümü özler hale gelmelerinin siyasi karşılığı olarak milliyetçiliğin gerçek dünyadan uzak kendi içine kapalılığı tercih etmesini gösterir (Kedourie, 2017, s. 107). XIX. ve XX. yüzyıllarında milli devletler kurulmuştur. Fakat milliyetçiliğin iddiası üzerine ayrı ayrı milletlere bölünmüş olan her ırkın kendilerine ait devletlerinin olamayacağı gerçeği ile karşılaşıldığında farklı sorunlar boy göstermeye başlamıştı (Kedourie, 2017, s. 91).

Milliyetçilik milletlerin kendi kaderini kendisinin tayin etmesi gerektiği iddialarından hareketle bölücülüğü öncelemesinin yanı sıra toplumsal cinsiyet bağlamında da kadına ve erkeğe biçtiği roller açısından farklı bir bölücülüğe imza atmıştır. Erkeğe savaşçılık rolünün verilmesi üzerine ulusu inşa hakkını verirken kadının cinselliğini gerilim haline getirir, kadının cinsel tercihi ulusun simgesi halini aldığından serbest cinsel seçimlerden kadını uzak tutar (Sanca, 2017, s. 25).

Anderson, ulusları "Hayali Cemaatler" olarak tasvir etmişti Ania Loomba ise bu hayal edilmiş cemaatlerin toplumsal cinsiyete derinden bağlı olduklarını söylemektedir. Kolonyal söylemlerde olduğu gibi milliyetçi söylemlerde de ulusların inşası süreçleri yine kadın bedeni tasvirlerinden oluşmaktadır. Milliyetçi söylemde anne ya da zevce ulusu temsil eder ve ulusu yeniden üretmeye davet edilirlerken, ulus için yaşayıp ölecek oğullar doğurmak konusunda yüreklendirilmişlerdir. Milliyetçilik söylem ulusu aile ile bağdaştırdığı için anneleri ulusun anaları olarak tanımlamaktadır. Ulusun inşası ile yükümlü olan anaların rollerini daha iyi icra etmeleri bakımından eğitimli olmaları gerekmektedir. Bu ana ve zevcelere aynı zamanda sınırları çiğnememeleri ve erkek otoritesine müdahale etmemeleri gerektiğinin öğretisi verilir (Loomba, 2000, s. 242).

Milliyetçiliğin tanımladığı bu kadınlar yozlaşmış batılı kadın imajından farklı, aşağı kadın imajının tam tersi kadın tipleridir. Bunlar hem cinsel hem moral açısından güçlü kadını temsil etmektedirler. Bu kadın tipi hem milletin manevi değerlerini yükseltecek hem de geleneksel kadın tipinden farklı olarak eve hapsedilmeyecek modern dünyada kadınsı özünü tehdit etmeyecek ölçüde yerini alması gereken bir kadın tipidir (Chatterjee, 1989, s. 249).

3. Savaşın Cinselleştirilmesi- Savaş Aleti Olarak Tecavüz

Kadın açısından tecavüzün tanımı bir kadının bir erkekle cinsel ilişkiye girmek istememesi durumunda erkeğin zor kullanarak cinsel ilişkiye girmesi şeklindedir. Fakat yasaları belirleyen erkekler tecavüzü bu şekilde yorumlamamak için direnmiş, bunu kendi erkek güçlerini kabullendirmek için kullanmışlardır (Brownmiller, 1984, s. 18).

Ataerkil toplumda bir erkeğin kadına yönettiği şiddetin yanı sıra onun bedenine zorla sahip olma durumlarında da çoğu zaman kadının sorumlu tutulduğu görülür. Kadın giyim kuşamına dikkat etmeme veya hareketleri ile buna zemin hazırlamak, erkeği kışkırtmak gibi suçlamalara maruz kalmaktadır. Bazen Tecavüzü gerçekleştiren erkekler kadınların kendilerine yapılanların hoşuna gittiğini zannetmektedirler, tecavüzün sonunda kadının da her ne kadar tepki vermiş olsa da bu durumdan hoşlandığını düşünürler. Kadının uğradığı tecavüzü cinsellik olarak algılayan bu gibi erkeleri yasaların da desteklediği görülmektedir. Bunlar genellikle kadının rızasının olmadığının ispatlanamadığı davalarda gerçekleşmektedir. Bu davalarda tecavüzcü, kadını kendisini istemediğini fark etmediği için suçlu olarak görülmezken buna bağlı olarak kadının incinmiş olduğu da yasalarca kabul edilmez (MacKinnon, 1995, s. 208).

Günümüzde hukuk düzenine göre tecavüz suçtur. Fakat cinsel ilişki izlenimi vermesi durumunda suç olmaktan kalkmaktadır. Feminist eleştiriye göre ise tecavüz, erkek ve kadın arasında ters gitmiş bir ilişki, ahlak kurallarının yıkılması ve ya tek başına bir olay olarak sayılmaz. Feminist eleştiri, tecavüzü, kadına karşı işlenen bir işkence bir terör eylemi olarak görüp değerlendirmektedir (MacKinnon, 1995, s. 199).

Susan Brownmiller, tecavüzün tarihçesini irdelediği Cinsel Zorbalık isimli kitabında psikanalistlerin tecavüz konusunu ele almaktan kaçındıklarını dile getirirken psikanalizin babası sayılan ve penisin öndegelirliğini öne süren Freoud'un penisi silah aleti olarak kullanımı (tecavüz) konusunda adeta dilinin tutulmuş olduğunu, bu konuya hiç değinmediğini söyler. Freoud'un dışında Alfred Adler, Jung, Marx ile Engels'in bu konuyu ele almamış olduklarını Aralarından sadece August Bebel'in tecavüz konusunu ele aldığını hayret edilmesi gereken bir konu olarak dile getirirken bu konunun analizini gerçekleştirmenin günümüz feministlerine kaldığını dile getirir (Brownmiller, 1984, s. 11).

Savaşlarda erkek askerlerin cinsel arzularını yerine getirmek için dünya tarihinde fahişelerin ordunun hizmetine sunulduğu görülmektedir. İkinci dünya savaşında Nazi kamplarında subaylar tarafından kurulan genelevlerde askerlerin morallerinin fahişelerle yükselebileceği ön görüsü (Enloe, 2006, s. 125) buna örnek olarak gösterilebilir.

İkinci Dünya savaşında Kuzey Afrika'nın Trablusgart şehrinde ordunun etnik gurup ve rütbelere göre ayrılmış kendi genel evleri mevcuttu. Bunlar rütbesiz subaylar, beyaz olmayan subaylar gibi kategorize edilirken en ayrıcalıklı genel evler, Britanyalı subaylara ayrılmıştı. Kadınların askerin cinsel arzularını tatmin etmek için kullanılışlarının tarihte örnekleri pek çok olmakla birlikte ikinci Dünya Savaşından sonra Vietnam Savaşında bir askerin ağzından "Fahişeler Vietnam'daki pek çok ABD üssünde, "yerli ulusal misafirler" olarak resmen ağırlanıyorlardı" ifadeleri ordunun cinsel tatminini savaşta nasıl önem verdiği görülmektedir. Birçok orduda fuhuşun devlet politikası halinde kullanılmasına Japon tarihçilerin topladığı deliller şu şekildedir: 1) "Tecavüzler zaten gergin olan sivil-asker ilişkilerini tehdit ettiğinden, erkek askerlerin gittikleri yerlerdeki kadınlara tecavüz olasılığını azaltmak 2) erkek askerlerin moralini yüksek tutmak ve 3) erkek askerler arasında zührevi hastalık vakalarını azaltmak" (Enloe, 2006, s. 126-158).

Savaşlarda bir yandan, erkek askerlerin cinsel zevklerini tatmin etmek için kadınlar bu şekilde el altında bulundurulurken diğer yandan da kadınların askerler tarafından edilen tecavüzlerle fethedilen vatan algısının yine kadın üzerinden yürütülmeye çalışıldığı görülmektedir. Savaşlarda ırza geçme tarih boyunca görülen örnekler arasındadır. Tarihte daha uygar ülkelerin savaşlarda kadınların namusuna dokunmayı yasakladıkları görülürken böyle bir yasak konulmayan orduların askerlerinin kadınların ırzına geçme girişimlerinde bulunmalarının bir başarı olarak yorumladıkları görülmektedir. Bu şekilde savaşta galip gelen taraf yenik düşen tarafın kadınlarının vücutları üzerinde zaferlerini ilan etmeye çalışmışlardır. Tarihte, asırlar geçtikçe askerlerin savaşta kadınlarına tecavüz etmeleri askerin başarısının kanıtı olarak görülmeye başlanmış bir kadın vücuduna sahip olma hakkı gerçek bir savaş ödülü olarak görülmüştür (Brownmiller, 1984, s. 41).

4. *Leyla* Romanının Feminist Eleştiri Bağlamında İncelenmesi

Leyla isimli roman, bir Alman gazetecisi olan Alexandra Calvalius tarafından savaşta yaşanmış gerçek bir hikâye olarak kaleme alınmıştır. Calvelius, Bosnalı kadınların hayatını araştırmak için geldiği Bosna Hersek'te Leyla'nın hayatından esinlenmesi sonucu bu kitabı yazmış olduğunu bir tek isimleri değiştirdiğini dile getirmiştir.

Leyla, Müslüman bir ailenin kızıdır fakat Sırplar ve Hırvatlarla aynı ortamda büyümüştür, o zamanın Bosna Hersek'indeki birçok Müslüman gibi o da onlarla arkadaşlık etmiş okulda onlarla aynı sınıfı paylaşmış hep birlikte yaşamlarını sürdürtürmüşlerdir.

Roman, Bosna savaşında Sırplar tarafından tecavüzlere maruz kalmış olan Boşnak kızı Leyla'nın onu savaştan kurtaran eski eşi Ratko'nun olan hasretini ve özlemini dile getirdiği mısralar ve Leyla'nın mahkemede tanıklık yapacağı, ona tecavüz edenlerle karşılaşacağı güne sayılı günlerin kaldığını belirtmesi ile başlar (Cavelius, 2001, s. 8).

Leyla 1976 yılında Saraybosna'ya 2 saat uzaklıkta küçük bir kasabada dünyaya gelmiş, annesi babası ve kardeşi ile bu kasabada yaşamaktadır. Annesi bir fabrikada çalışarak evin gelirini sağlamaya çalışan çocuklarına düşkün bir annedir. Babası ise içki içen her gün annesine şiddet uygulayan sarhoşun biridir. Leyla küçük kasabada yaşamasından dolayı toplumsal baskıyı her zaman hissetmiştir ve bu yüzden o ortamdan uzaklaşmak istemektedir. Bir kız çocuğu olarak annesinin babası tarafından sürekli şiddete maruz kalmasına bir kadının erkek karşısında bir öteki olarak konumlanmasına sürekli şahit olmuştur. Fakat bütün bunlara rağmen erkeklerden nefret etmiyor geleceğe dair hayaller kurmaya devam etmektedir.

Annesinin gördüğü zulüm dayanılmaz bir hal alınca babasından ayrılmış onlara yardım eden bir Hırvat'la evlenmiştir. Müslüman bir bayanın bir Katolik'le evlenmesi Boşnaklar tarafından pek hoş karşılanmamış olsa da Leyla'nın annesinin ailesi bu evliliği normal karşılamışlardır. [25] Annesinin evlendiği Goran ismindeki Hırvat, hem annesine hem de Leyla ve kardeşine çok iyi davranan güzel huylu biridir. Bu evlilikten annesinin Gorana isminde bir kızı daha olmuştur. Leyla lise eğitimini bahane ederek 14-15 yaşlarında iken 1991 yılında Krajina bölgesinde oturan anneannesi ve dedesinin yanına taşınır. Burada anneannesi dedesi dayıları teyzeleri ve mutlu bir yaşam sürdürmektedir.

06-01-1991 yılında Sırplar ile Boşnaklar arasında savaş patlak verir yollar kapatılır. Önceleri iç içe yaşayan Boşnak ve Sırplar milliyetçiliğin fitillediği bölücülük ateşi ile birbirine düşman olurlar. Leyla milliyetçilik yanlısı olmayan teyzesi dayısı ve aile bireylerini savaşırken gördüğünde hayretler içinde kalır:

"Teyze ve dayılarım savaştan önce milliyetçilerden farklıydılar. Bu durum şimdi tam tersiydi. Bir anda üniforma giymeye başladılar. En korkakları olan Cazi ön cephede savaşıyordu. Senad dayım nispeten daha güvendeydi, orduda bir masa başı görevi elde etmişti. Kadınlar korku ve endişeden saçlarını başlarını yoluyorlardı. Erkekler önce doğru dürüst silah tutmayı öğrenmek zorundaydılar."

Saflar belli olmuşken Leyla'nın anlayamadığı şey nasıl oluyordu da eskiden beraber yaşayan, okullarda beraber okuyan bu milletler birbirine böylesine düşman olabilmişlerdir:

"Bana göre bir grup insan güç elde etmek amacıyla birbirleriyle savaşıyordu. Birdenbire bütün Sırpların benim düşmanım olabileceğini düşünemiyordum. Bir Çetnik, yakınlarımdan birini öldürse, ona derin bir nefret duyardım. Ama bu yüzden Sırp dostlarımı hor görebilir miydim? Hiç suçları yokken?"

[25] Bosna Hersek Sırbistan savaşından önce Boşnaklar ve Sırpların iyi ilişkiler içinde oldukları aralarında çok fazla evliliklerin gerçekleştiği bilinmektedir. Bu durum savaştan sonra değişim göstermiştir.

Etrafındaki herkes Sırplara düşman kesilmiş Leyla'nın savaş aralarında görüştüğü arkadaşları bile Sırpları "uzun sakallı çentikler, kasaplar" şeklinde nitelendirirken Leyla hala kendi arkadaşlarının bunu yapmadığına inanmaya devam etmektedir.

Savaşın biraz sakinleştiği günlerde Leyla'nın anneannesine bulundukları yerden birkaç kilometre uzaklıktaki Velika Kladuşa'dan akrabası gelmiş dönerken Leyla'yı da yanına almak istemiştir. O güne kadar orada savaş olmadığı için gönülsüz de olsalar ailesi Leyla'nın ısrarlarına dayanamamış gitmesine izin vermişlerdir. Leyla akrabaları Nermin'in evine gittiği akşam evin etrafında çatışmalar başlamış Çatışma eski milletvekili Fikret Abdi'nin oluşturduğu Sırp ve Müslümanlardan oluşan özel ordu ile sadece Müslüman Boşnaklardan oluşan Bosna ordusu arasında gerçekleşmiştir. Sabah olduğunda Sırplar ve Müslümanlardan oluşan ordu Müslüman Boşnak ordusunun gücünü zayıflatıp galip gelmişlerdir. Nermin bu durumdan hoşnuttur Leyla Nermin teyzesinin rahatlığını anlayamaz. Evin kapısı kırılır askerler Leyla ile Nermin teyzesini polis istasyonuna götürürler Nermin orada polise eşinin onların safında olduğunu söyler. Leyla'yı da tanımadığını, evine sığınan bir yabancı olarak tanıtır. Leyla'nın her şeyini anlattığı Bosna Ordusu tarafında savaşan dayısı ve akrabalarından söz ettiği günlüğü polislere verir. Bundan sonra Leyla Kara Birlik olarak anılan gaddar Sırp askerlerinin eline düşer ardından bir çiftliğe götürülür. Çiftlikte önüne imzalaması üzere bir kâğıt verildiğinde Leyla ne için oraya götürüldüğünü hakkında yazan mısralardan anlar:

"Aceleyle imzalarken sadece Bosna Hersek Ordusu'ndan olduğum ve üzerinde belirli bir işaret olan bir arabaya ateş açtığım yazılı olan satırlar gözüme çarpmıştı".

Boşnak ordusunun bir militanı olarak suçlanan Leyla, orada bir odaya tıkılır. Oda, dışkıları oturdukları yerde yaptırılan çocuk ve kadın esirlerle doludur. Sonrasında orada herkese görevler verilir; askerlerin eşyalarını yıkama, barakalarını temizleme gibi askerlere hizmete dair her türlü görev.

Leyla, Boşnak ve Sırplar arasında savaşın nasıl gittiğini kamplarda askerlerin onları hırpaladıkları ve tecavüz etmelerinden anladıklarını söylemektedir. Çünkü Sırp askeri, Boşnak asker tarafından yenilgiye uğratıldığı durumlarda intikamını Boşnak kadınlar üzerinden onlara tecavüz ve zulüm ederek almaya çalışmaktadır:

"Bu tekmeleri neden yediğimiz bir kenara, bunu kime borçlu olduğumuzu da bilmiyorduk. Herhalde ön cephede kayıplar vermişlerdi ve acısını bizden çıkarıyorlardı. Bu öfkeli tekmeler savaşın nasıl sürdüğünü tahmin etmemiz için tek işaretti. Dayak atmaktan sıkıldıklarında, ***eğlenmek ya da intikam istediklerinde kadınlara tecavüz ediyorlardı.*** *Bu, ya oracıkta ya da dışarıda bir yerde gerçekleşiyordu. Birçok kadın bu gecelerde ortadan yok oluyordu. El fenerinin ışığının tepemizde dolaşmaya başladığını görür görmez olabildiğince büzülüyordum. Bir böcek gibi hareketsiz kalıyordum. "Lütfen beni atlasınlar. Başkasını bulsunlar," diye içimden Tanrı'ya dua ediyordum. Sonra yakınımda bir elbise hışırtısı duyuyordum. Bazıları çığlıklarla imdat istiyorlardı, birkaçı ağlıyor, bazıları da ölü gibi sessiz oluyordu. Kaskatı bedenim ancak kapı adamların ardından kapandığında tekrar çözülüyordu. Ertesi gün kimse bu tecavüzden söz etmiyordu."*

Leyla, Milliyetçi Sırpların yenilgi ya da zaferlerini Boşnak kadınların bedenleri üzerinden ifade etmelerinin yanı sıra toplama kamplarındaki esir Boşnak erkeklere de farklı zulümlerde bulunduklarını söyler ve yapılan bu zulme Boşnak kadınlarının getirip şahit olmalarını şart koşmuşlarını dile getirir:

“Hayvanlar herhalde bu insanlardan daha merhametle öldürülürlerdi. Muhafızlar avcı bıçaklarıyla esirin çıplak göğsü üzerine ay ve yıldız çiziyorlardı. Haykıran uzuvlarını, boğazını kesiyorlardı. Fakat kesikler hemen öldürecek kadar derin değildi. Kestikleri kafalarla futbol oynuyorlardı”.

Burada milliyetçilik ile hareket eden Sırp askerinin bir yandan öldürmeden önce canlı canlı erkeklerin bedenleri üzerine çizdikleri ay ve yıldızlar, ardından kadınları buna şahit etmesi ve zafer veya yenilgisini Boşnak kadının bedeni üzerinde ifade etmesi milliyetçi söylemin kadını kendi emellerine alet etmesinin göstergesidir.

Leyla tecavüze ilk kez kampa gelişinin 2,5. ayında su doldurmaya gittiğinde babası yaşında olan Sırplarla birlikte hareket eden bir Müslüman erkek tarafından uğramıştır. O güne kadar yaşadığı her şeye rağmen ölmek istemeyen Leyla onurunun tecavüzle kırılması ve ona ait olan en son şeyin de elinden alınması sonucu ilk kez ölmeyi düşündüğünü dile getirir.

Kamptan bazen bazı kadınlar serbest bırakılmaya başlanmıştır. Leyla bunun karşısında ailesine kavuşacağı günü hayal eder olmuştur. Bir gün bir komutan birkaç kadını çağırır aralarında Leyla da vardır diğer kadınları Azad eder Leylayı arabasına alır. Ailesine kavuşacağını zanneden Leyla’yı başka bir yere götürüp tecavüz eder. Orada Leyla’ya birkaç kes tecavüz ettikten sonra ona “seninle bir daha karşılaşmak istemiyorum Leyla” diyerek Leyla’yı bir cehenneme sürükler adeta. Fakat yıllar sonra mahkemede karşılaşacaklardır Leyla’nın karşısında sanık koltuğunda oturan o komutan olacaktır.

Bundan sonra Leyla gurup halinde milliyetçi Sırp ve Hırvat askerleri tarafından sayısını bilmediği kez tecavüz edilecektir:

İnledim:
"Bunu yapmayın, lütfen." O ise bağırdı: "Senin Müslüman ananı becereyim." Diğer adamlar Rambo'yu ateşliyorlardı: "Göster ona!" Omzundaki kartal soğuk gözlerle bana bakıyordu. Artık ağlamayı kesemiyordum. Rambo'nun soluğu alkol kokuyordu. Sonra sarışın arkadaşı Vuk'a işaret etti. Buz gibi mavi gözleri olan güçlü, kısa boylu bir adamdı. "Bize de bırak," dedi biri salyaları akarak. O gece yedi kişi daha geldi. Ancak tabanca ya da bıçakla zorladıklarında konuşuyordum. Beni bir "Türk" olarak aşağılamak için hep yeni küfürler icat ediyorlardı. Sırp askerler gece gündüz birbiri ardına geliyordu. Kaç tane adam olduğunu artık bilmiyordum. Belki yirmi. Artık bunun ne sıklıkta olduğunu da hatırlamıyordum. Bildiğim, hepsinin bana tecavüz ettiğiydi. Defalarca, art arda. Bedenim bir odun parçası gibiydi. Çevremdeki dünya kaleydoskoptaki renkli camlar gibi sürekli değişiyordu. Süregelen korku, ruhsal olarak beni dondurmuştu”.

Kalabalık bir gurup Sırp askerinin ortasına atılmış olan Leyla’nın başta Müslüman annesine sövülür ardından Türk olduğu için çeşitli küfürler geliştirilerek tecavüze geçilir. Burada ırkçı ve milliyetçi bakışın iç içe geçerek kadın bedeni üzerinden askerlerin adeta savaş meydanında zafer elde etmişçesine haykırdıkları görülmektedir. Bu haykırış Leyla’nın bedenini hissizleştirerek bir odun parçasına dönüştürmüştür.

Burada Leyla, sürekli ordu halinde askerler tarafından tecavüze uğrar, içki içirilip dans etmeye zorlanır, anlattıkları fıkralara gülmesi için zorlanır. Sandalyeye oturtup silahta bir mermi bırakarak kafasına sıkılır, parmakları arasında bıçakla oynanıyor, vajinasına bıçak sokulur, regl olduğu günlerde ayaklarından

kanların gitmesine rağmen askerler tarafından tecavüz edilir, çamaşırsız gezdirilir. Bütün bunlar yapılırken de askerler ya Sırp milletini ya da Boşnak milletini dillerine dolayarlar. Leyla orada bazen geçmişin intikamının alındığı bir toprak parçası, bazen üzerinde zafer nidalarının atıldığı düşmana galip gelen Sırp'ın zafer simgesi haline gelir. Askerler tarafından Sırp bebeği yapılarak yorganda sallanır:

"Bir başkası ise şöyle diyordu: "Şimdi sana bir Sırp bebeği yapacağım." Bu artık beni ilgilendirmiyordu. Acı ve korku duymuyordum. Sersem bir halde pis kokulu vücutların birbiri ardına üzerime sürtündüğünü algılıyordum. Beni rahat bıraktıklarında, transa girmiş gibi yorganın üzerinde ileri geri sallanıyordum. Ne uyuyabiliyordum, ne de uyanık kalabiliyordum. Beni kullanmaya devam edebilmek için düzenli olarak yiyecek ve içecek veriyorlardı."

Askerlerin kendisini Sırpça şarkılar söylemesi için zorladıklarını şu sözlerle dile getirir:

"Sonra beni masanın üzerinde dans edip Sırpça şarkılar söylemeye zorluyorlardı. Masanın üzerinde bir kukla gibi dönüp duruyordum".

Sırp Askerleri, heveslerini aldıktan sonra Leyla'yı cepheden gelen birliklere satıp bir genel eve bırakırlar. Burada da Leyla'ya başka gurup yine Sırp olan askerler tarafından akla hayale gelmeyecek işkenceler eşliğinde tecavüzler uygulanır. Askerlerin üzerine istediklerini cinsel organlarını gurup halinde vücudunda sokabilecekleri her yere soktuklarını söyler. Ardından bir gurup kadının bulunduğu başka bir yere götürülür, Burada kadınlar idüştüğü ilk kamptaki gibi dışkılarını bulundukları yere yapmak zorunda bırakılmışlardır. Sırp askerlerinin, aklına geldikçe tecavüz etmek için gelip gittikleri bir yerdir. Buradaki kadınlar herkesin önünde işkence gören, vücutlarında sigara izmaritleri söndürülen, ayakları uğradıkları tecavüzlerden kan revan içinde kalan, akıl alamaz işkencelere maruz kalmış kadınlardır. Ölmek isteyip intihar teşebbüsünde bulunana kadınlar ise yaralı halde kamptaki kadınların önüne atılıyor, ölene kadar orada bekletiliyor.

.Leyla bir gün başka bir yere götürülmek üzere bir askerle dışarı çıkartılır. Leyla'nın binmesi gereken araç onu almaz dışarıda kalır onu Milan isminde Özerk ordunun mensubu bir asker alıp arkadaşları ile kaldığı asker evine götürür.

Milan Leyla'ya çok iyi davranın arkadaşları da Milan'dan çekindikleri için ona iyi davranırlar. Leyla ise kimseyle tek bir kelime konuşmaz. Bir gün Milan birkaç günlüğüne oradan uzaklaşacağını söyler. Bunun üzerine iki gün sonra Leyla'ya tecavüzler gene başlar. Leyla'ya bu sefer yan komşuda askeri birliklere yemek yapan sahra mutfağını çalıştıran Ratko isminde bir genç yardım eder. Ratko bir sırptır ve bu mutfakta çalışan yaklaşık 20 kişi Sırp milliyetine mensupturlar. Bundan sonra Ratko'nun himayesi altında uzun zaman orada tecavüz den uzak dost bir ortamda yaşayacaktır. Fakat Kurtulma hayalleri hiç bitmez kurtarıcısı olarak beklediği tek ordu Müslüman –Boşnak ordusudur. Bu ana kadar kendisine tecavüz edenlerden oluşan ordudan onu ancak Müslüman Boşnakların kurtarabileceğine inanmaktadır. Burada Ratko ona çok iyi bakar 20 kişilik çalışan bir ekip vardır hepsi ile Leyla iyi anlaşmaktadır. Orada silah kullanmayı, ateş etmeyi Leyla'ya öğretirler.

Oradaki herkes Leyla'nın Müslüman olduğunu bilirler fakat Leyla Sırpların arasında Müslüman olarak göze çarpmamak için savaş konuları açıldığında susmayı tercih etmektedir.

"Hatta bazen tekrar yüksek sesle gülebiliyordum. Ama konu savaş olduğunda suskunlaşıyordum. Sırpların içinde bir Müslüman olarak göze çarpmamak iyisiydi. Bu çevrede bile "Türkler"le ilgili aşağılayıcı sözler sarf ediliyordu, ama beni bunun dışında tutuyorlardı."

Leyla'nın bulunduğu Sırplara ait köye bu sefer Hırvat ordusu saldırıda bulunur. Leyla ve arkadaşları ise yaralanan Sırp askerler ve sivillerine yardım etmeye çalışırlar

Leylaya sahip çıkmış olan Sırplardan oluşan bu ekip romanda adeta milli duygulardan sıyrılmış, insana insanca bakabilmenin örneğini teşkil eden bir guruptur Ratko Leyla'ya âşık olmaya başlar fakat Leyla ona karşı ne hissettiğini bilemez. Bildiği tek şey bedenine bir erkeğin dokunmamasından duyduğu tiksintidir.

Bosna Hersek'te 1995 yılında savaş bittiğinde Sahra mutfağı ekibi evlerine dağılır Sırp bölgesinde Leyla'nın bir Müslüman kızı olarak kalması sakıncalı olduğundan Ratko Leyla'yı yanında köyüne götürür, annesine Leyla'yı evleneceği kız olarak tanıtır Leyla buna sinirlense de başka çareleri yoktur. Köyde herkes onları gerçek evli sanır. Ratko ile sarılarak uyurlar bir gece Ratko Leyla'yı sıkıştırır beraber olmak ister. Leyla her ne kadar karşı koymak istese de başka çaresi yoktur ve Ratkoya teslim olur. Ondan sonra cinsel ilişkiye gerçek karı koca gibi girmeye devam ederler fakat Leyla için hep aynı kâbusun tekrarı gibi olur.

Leyla Ratko'dan hamile kalır Kadın olmasının ona verdiği acılardan dolayı doğacak çocuğunun cinsiyeti hakkında "kız olmamalıydı! Böyle bir acı yeryüzünde ancak bir kadının başına gelebilirdi" ifadelerini kullanır. Çünkü kız oluşunun işkencesini yaşayarak görmüştü.

Leyla, Sırp bir baba ve Müslüman bir annenin çocuğu olarak dünyaya gelecek çocuğuna Sırp, Hırvat ve Boşnaklar tarafından dışlanmaması için her üç milletin kullandığı ortak isim olarak Zoran ismini seçer. Leyla annesi ile 1996 yılında buluşur annesi kızını tanıyamaz, çünkü eski halinden eser yoktur, Leyla, 1.80 boyunda ve sadece 42 kilo kalmıştır. Boynuna dokunup ameliyat izini görünce kızı olduğundan emin olur. Leyla, eşi ile Sırp Cumhuriyeti'nin Kostance kentinde annesi ise Bosna'da Müslümanların tarafında yaşamaktadır. Savaş bittiğinde yapılan zulümler yüzünden milliyetçi hareketlere nefret duygusu katlanmış Sırp, Hırvat, Boşnaklar birbirini gördüklerinde nefretten başka bir şey hissetmemeye başlamıştır. Annesi Leyla'yı görmeye gediğinde köyde herkes onu kötü gözle bakar kayınvalidesi " bütün Müslümanlar ölsün" diye yüzüne haykırır. .Leyla annesinin yanına taşınır ve tedavi görmeye başlar tamimiyle bozulmuş psikolojisi ve zayıflamış vücudu uzun süre hastanede kaldıktan sonra iyileşir. Annesine yakın bir ev tutar, Ratko'nun köyüne geri dönmeyeceğini söyler çünkü hem başka birine âşıktır hem de oraları ona tecavüz eden Sırplarla doludur:

"Bana tecavüz edenlerin de büyük olasılıkla benimle aynı dükkâna gittiği bir ülkede nasıl yaşayabilirdim?"

Eşine daha önce anlatmadığı yaşamış olduğu tecavüzleri ve İbrahim adındaki Müslüman çocuğa olan aşkını açık açık anlatır. Ratko her şeye rağmen onu çok sevdiğini ve evine dönmesi konusunda ısrar eder. Artık Bosna Hersek'te milletler birbiri ile karışmamaktadırlar, fakat karışık evliliklerin çocukları kimlik krizi yaşamaktadır bunlardan biri Leyla'nın kız kardeşi Gorana'dır.

Yazar, romanın sonunda, Leyla'nın tedaviye çok hızlı cevap vermiş olduğunu ve savaşta tecavüze uğramış kadınlar arasında âşık olabilmiş nadir kadınlardan olduğunu dile getirir. Savaşta tecavüz görmüş kadınlarla görüşen, onların hikâyelerini dinleyen Leyla'nın mahkemeye tanık olarak çıkarılmaya hazırlanırken bu

davaya çıkmaması için saldırıya uğradığını, bu saldırıdan sonra bu tanıklık konusunda tedirginlik yaşadığını dile getirmektedir.

Sonuç

Feminist eleştiri, milliyetçilik ve kadının milliyetçi söylemdeki yeri bağlamında okumaya çalıştığımız Aleksandar Cavelius'un Leyla isimli romanında, tüm bu kavramların adeta birbirini destekleyen, birbirine kenetlenmiş bir güç olarak kadına karşı harekete geçtiklerini gördük. Milliyetçili ideolojinin etkisi ile asırlarca beraber yaşamış olan Sırp, Hırvat ve Boşnakların adeta paramparça olduklarının yaşanmış bir örneği olan romanda, yazar, "insani" duyguları merkeze alan, bölücülükten uzak bir yaklaşım sergilemektedir. Bu yaklaşımda milliyetçiliğin pençesine düşmüş olan her üç milliyetin mensupları da suçlanır. Savaş başladığı andan itibaren romanda milliyetçilik karşıtı söylem hâkimdir.

Savaşta, kadın, insan dışı varlık muamelesi gören, akla hayale gelmeyecek zulümlere maruz kalmış bir yaratık olarak değerlendirilir. Yazar, romanda Sırp, Hırvat, Boşnak ve bunların karışımdan oluşan Avni Abdi'nin özerk ordusu olmak üzere dört ordusundan bahseder. Cinsel tacizi gerçekleştirenlerin de her üç milletin mensupları olduğunu söyler. Oysa toplama kamplarında tecavüze uğrayan kadınlardan bahsederken bu kadınların mensup oldukları milliyete değinmediği görülür. Romanda verilen kadın isimlerinden bu kadınların sadece Müslüman Boşnak kadınlar olduğunu anlıyoruz. Zaten tarihte de Bosna savaşı esnasında o topraklarda Müslüman kadınlar dışında başka milliyete mensup kadınlara tecavüz edilmediği bilinmektedir.

Yazarın, tecavüzcü safına yerleştirmeye çalıştığı Müslüman erkekler ise Sırplarla birlik olmuş Müslümanlara karşı hareket eden sözde Müslümanlardır. Bunu, yazar, kendisi de verdiği Müslüman tecavüzcü örneklerinde açık etmektedir. Müslüman tecavüzcünün, tecavüz esnasında kadına herhangi bir ırksal, milli veya dini söylemede bulunmaması bunun göstergesidir. Fakat milliyetçi hırsların kadın bedeni üzerinden kendini gerçekleştirme gayretlerini Sırp tecavüzcülerde görebiliyoruz. Romanda, Leyla'ya her tecavüz eden Sırp ve Hırvat askerlerinin Müslüman annesine sövdüğü görülürken, ona Sırpça şarkılar söyleterek, onunla alay ederken bile bir Sırp benzetmesinden yola çıkarak eylemlerini gerçekleştirdiklerini görüyoruz.

Kaynakça

1. Brownmiller, S. (1984). *Cinsel Zorbalık.* (S. Öncü, Çev.) İstanbul: Cep Kitaplar.
2. Cavelius, A. (2001). *Leyla.* İsyanbul: Pegasuz Yayınları.
3. Chatterjee, P. (1989, Nov). Colonialism, Nationalism, and Colonialized Women: The Contest in India. *American Ethnologist*(4), 249.
4. Dökmen, Z. Y. (2009). *Toplumsal Cinsiyet.* İstanbul: Remzi Kitabevi.
5. Enloe, C. (2006). *Manevralar Kadın Yaşamının Militarize Edilmesine Yönelik Uluslarası Politikalar.* (S. Çağlayan, Çev.) İstanbu: İletişim Yayınları.
6. Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak.* (S. C.-S. Özertürk, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
7. Humm, M. (2002). *Feminist Edebiyat Eleştirisi.* (G. Bakay, Çev.) Ankara: Say Yayınları.
8. Kedourie, E. (2017). *Avrupa'da Milliyetçilik.* (H. Timurtaş, Çev.) İstanbul: Köprü Kitapları.
9. Loomba, A. (2000). *Kolonyalizm Postkolonyalizm.* İstanbul: Ayrıntı Yayınlar.
10. MacKinnon, C. A. (1995). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru.* İstanbul: Metis Yayınları.
11. Moran, B. (2016). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri.* İstanbul: İletişim Yyınları.
12. Ortaylı, İ. (2005). *"Millet"* (Cilt 30). İstanbul: TDK İslâm Ansiklopedisi,.
13. Renan, E. (1946). *Nutuklar ve Konferanslar.* Ankara: Sakarya Basımevi.
14. Sami, Ş. (2004). *Kâmûs-i Türki.* İstanbul: Çağrı Yayınlar.
15. Sanca, S. (2017). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti.* İstanbul: İletişim Yayınları.
16. Urgan, M. (2008). *Virginia Woolf.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.